

Αν προσθέσει κανείς τη χρόνια παραμέληση της έρευνας, ιδίως της κοινωνικής, στα πυρά που δέχεται πανταχόθεν η ελληνική δημόσια διοίκηση, δεν θα προσφέρει μεν τίποτε καινούριο αλλά επίσης κινδυνεύει να κατηγορηθεί ότι ασχολείται με πολυτέλειες. Όμως, η ανάγκη να εφαρμοστούν άμεσα και γρήγορα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που επίσης δεν αμφισβητείται από κανέναν, δεν μπορεί να υλοποιηθεί ορθολογικά (δηλαδή, όπως κατέληξε να σημαίνει στις μέρες μας, οικονομικά), παρά μόνον αν βασισθεί σε ερευνητικά δεδομένα.

από τις **Σ. Ανδριτσοπούλου** και **Κ. Τριτερίνα**

Γι' αυτό, όταν ακούσαμε στην ημερίδα που διοργάνωσε το Υπουργείο Εσωτερικών για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δράσεων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης μεταναστών των ετών 2007 και 2008 ότι ολοκληρώθηκε πανελλαδική έρευνα που αποτυπώνει το «πορτραίτο» του μετανάστη και το βαθμό ένταξής του στη χώρα μας, αποφασίσαμε να μάθουμε περισσότερα.

Συνομιλήσαμε με τον **αναπληρωτή καθηγητή στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Αντώνη Κόντη**, που μοιράστηκε με τον καθηγητή Ηλία Μπεζεβέγκη του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας την επιστημονική ευθύνη της έρευνας. Το εταιρικό σχήμα που υλοποίησε το έργο είναι μάλλον εντυπωσιακό, αφού περιλαμβάνει την Ελληνική Στατιστική Αρχή, δύο τμήματα του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγκεκριμένα το τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης και το τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής και τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης.

Εντυπωσιακοί είναι επίσης και οι χρόνοι υλοποίησης της έρευνας αν σκεφτούμε ότι περιλαμβάνει σχεδόν 2000 συνεντεύξεις σε νοικοκυριά σε όλη την Ελλάδα, τη συγκέντρωση και επεξεργασία των δεδομένων, καθώς και αντίστοιχη έρευνα σε 400 φορείς, με μεγάλα και περίπλοκα ερωτηματολόγια. Κι όλα αυτά, σε περίπου ένα χρόνο, στη διάρκεια του οποίου η Στατιστική Υπηρεσία έγινε Ανεξάρτητη Αρχή και το ΙΜΕΠΟ καταργήθηκε. Το αποτέλεσμα ήταν μια μελέτη τουλάχιστον 1600 σελίδων με πρωτογενή δεδομένα και συμπεράσματα, άπειρες δε δυνατότητες συνδυασμών, συσχετίσεων και εμβάθυνσης. Κατά τη γνώμη μας, πρόκειται για μοναδική δουλειά, όχι μόνον γιατί η μετανάστευση στην Ελλάδα αποτελεί μάλλον θολό τοπίο, αλλά και λόγω της μεθοδολογίας που εφαρμόστηκε στην ερευνητική διαδικασία. Ο κος Κόντης μας διορθώνει ή μάλλον μας προσγειώνει: Μιλάμε για μια πολύπλοκη, δύσκολη και πρωτόγνωρη δουλειά με υψηλές απαιτήσεις. Το αν ανταποκριθήκαμε επαρκώς θα το κρίνει τελικώς η ειδική επιστημονική κοινότητα και οι φορείς σχεδιασμού και άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής.

Να πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Πρώτα απ' όλα λοιπόν, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα αποτελέσματα της έρευνας αντιπροσωπεύουν όλο τον πληθυσμό των μεταναστών στην Ελλάδα;

Αυτή η έρευνα είχε από την αρχή ένα σχεδιαστικό, μεθοδολογικό θα έλεγα, πρόβλημα να επιλύσει. Δηλαδή ποιο δείγμα επιλέγεις. Οι έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα είναι είτε θεματικές, είτε τοπικές είτε εστιασμένες σε ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες. Πανελλαδική έρευνα, αντιπροσωπευτική που να αφορά όλους τους τομείς ένταξης δεν έχει ξαναγίνει και ούτε υπάρχει κάποιος διαθέσιμος στατιστικός πληθυσμός για να αντλήσεις στοιχεία. Γι' αυτό αποφασίσαμε, και νομίζω ότι τελικώς ήταν σωστή η επιλογή μας, να επιλέξουμε ως στατιστικό πληθυσμό το δείγμα της έρευνας εργατικού δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Αυτή η έρευνα έχει ως μονάδα την κατοικία. Με βάση λοιπόν την απογραφή του 2001 έχουν επιλεγεί κατοικίες με αντιπροσωπευτικό και στατιστικά αποδεκτό τρόπο. Σ' αυτήν περιλαμβάνονται περίπου 3000 μετανάστες, από τους οποίους επιλέξαμε τελικά 2000 άτομα με κανόνες συστηματικής δειγματοληψίας και με διάφορα κριτήρια στρωμάτωσης. Πρώτο κριτήριο ήταν η υπηκοότητα των μεταναστών.

Και σε ποιες ομάδες καταλήξατε;

Με βάση τη ποσοστιαία συμμετοχή κάθε χώρας προέλευσης στο μεταναστευτικό απόθεμα, προβήκαμε σε σχηματισμό 4 μεταναστευτικών ομάδων κατά χώρα ή περιοχή προέλευσης των μεταναστών: πρώτη ομάδα είναι άτομα με αλβανική υπηκοότητα, δεύτερη ομάδα με άτομα με υπηκοότητα από τα νέα κράτη μέλη της Ένωσης, τρίτη ομάδα οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης και του Εύξεινου Πόντου και τέλος σχηματίσαμε μια τέταρτη ομάδα με άτομα από Ασία και Αφρική.

Θέσατε και κριτήρια φύλου, εκπαίδευσης κ.λπ.;

Το δεύτερο κριτήριο που χρησιμοποιήσαμε για να σχηματίσουμε το αντιπροσωπευτικό δείγμα, πέρα από τη στρωμάτωση κατά υπηκοότητα, ήταν αυτό της ασικότητας γιατί θέλαμε να εξετάσουμε αν υπάρχουν διαφορές στα ευρήματά μας μεταξύ αστικών και μη αστικών περιοχών της Ελλάδας. Επίσης, θέσαμε και το κριτήριο του φύλου, για να αντιπροσωπεύονται αναλογικά και τα δύο φύλα, όπως προκύπτει και από άλλες συναφείς έρευνες και δεδομένα είναι περίπου η ίδια και στον πληθυσμό των μεταναστών και των ημεδαπών. Θέσαμε, τέλος, και το κριτήριο της ηλικίας, γιατί θέλαμε να έχουμε στο δείγμα μας μια ηλικιακή πυραμίδα αντίστοιχη της πραγματικής όπως αυτή εξάγεται από συναφείς έρευνες και στατιστικές βάσεις. Κι έτσι, στην έρευνά μας περιλαμβάνουμε άτομα από 15 ως 64 ετών, κατανεμημένα σε ομάδες ηλικιών και άρα μπορούμε να εξάγουμε αντίστοιχα συμπεράσματα.

Ξέρουμε εκ πείρας ότι συχνά οι έρευνες σε μετανάστες χάνουν σε εγκυρότητα λόγω γλωσσικών ή ως πούμε πολιτισμικών εμποδίων. Εσείς αντιμετώπισατε τέτοιο ζήτημα;

Οι συνεντεύξεις ήταν αρμοδιότητα της Στατιστικής Αρχής και όπως θα ξέρετε, η ΕΛΣΤΑΤ έχει συνεργαζόμενους συνεντευκτές σε όλη την Ελλάδα. Αυτά είναι εκπαιδευμένα και εξειδικευμένα άτομα τα οποία διεξάγουν όλες τις έρευνες της ΕΛΣΤΑΤ, από απογραφές πληθυσμού μέχρι έρευνες εργατικού δυναμικού. Για τη συγκεκριμένη έρευνα έγιναν επιπλέον δύο επιμορφωτικά σεμινάρια στους συνεντευκτές. Πάντως, τα προβλήματα που συναντήσαμε με τη γλώσσα αντιμετωπίστηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ με διερμηνείς γιατί και η ίδια είχε παρόμοια προβλήματα με άλλες έρευνες στο παρελθόν και τα είχε αντιμετωπίσει ανάλογα. Δεν μας αναφέρθηκαν πάντως ιδιαίτερα προβλήματα διερμηνείας.

Το βασικό είναι η εγκυρότητα του δείγματος που κάνει όλο αυτό ενδιαφέρον. Επίσης, απ' ό,τι ακούσαμε στην ημερίδα δημιουργήσατε κάποιους δείκτες, κάτι το οποίο είναι πολύ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, επιστημονικά αλλά και πρακτικά.

Στόχος ήταν ακριβώς αυτός, άλλωστε και ο τίτλος του έργου ήταν «Καθορισμός δεικτών για την αξιολόγηση των πολιτικών ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών στη ελληνική κοινωνία». Άρα εξ ορισμού έπρεπε να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα, να καθορίσουμε δηλαδή δείκτες με τη βοήθεια των οποίων θα μετρήσουμε το βαθμό ένταξης και κατ' ακολουθία να αξιολογηθούν οι σχετικές πολιτικές ένταξης.

Δηλαδή, η κατασκευή των δεικτών αποτελούσε μέρος της υπόθεσης εργασίας;

Ναι, γιατί ξεκινήσαμε προσδιορίζοντας την ένταξη. Θεωρήσαμε δηλαδή ότι η ένταξη είναι η διαδικασία προς μία κατάσταση όπου θα απουσιάζουν οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διακρίσεις μεταξύ συγκρίσιμων δημογραφικά μεταναστευτικών και ημεδαπών πληθυσμιακών ομάδων. Άρα μπορούμε να μετρήσουμε καταστάσεις ένταξης ή βαθμούς ένταξης. Δεν θέλουμε να απαντήσουμε γενικώς στο ερώτημα αν οι μετανάστες στην Ελλάδα σήμερα είναι ενταγμένοι ή όχι, αλλά να μπορούμε να μετρήσουμε βαθμούς ένταξης σε κάποιες από τις διαστάσεις που έχουμε ορίσει.

Και πώς οργανώσατε τελικά τους δείκτες ένταξης; Συζητήσατε πριν για τις διαστάσεις της; Πώς συσχετίζονται όλα αυτά;

Κατ' αρχάς διακρίναμε την ένταξη σε έξι μεγάλες θεματικές περιοχές, τις ονομάσαμε μάλιστα διαστάσεις της ένταξης οι οποίες είναι: η διάσταση της αγοράς εργασίας, της στέγασης, της υγείας και πρόνοιας, της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής, της εκπαίδευσης και της κοινωνικοπολιτισμικής και ψυχολογικής προσαρμογής. Διακρίναμε επιμέρους πεδία στο εσωτερικό κάθε διάστασης και κατόπιν επιλέξαμε αντίστοιχους απλούς δείκτες, ενδεικτικούς αρχικά, ως υποθέσεις εργασίας. Από τη διάσταση της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής, π.χ., θεωρήσαμε ότι κατά την εκτίμηση μας θα πρέπει να συμπεριλάβουμε 20 απλούς δείκτες ομαδοποιημένους σε 6 σύνθετους. Στην πορεία όταν τους μετρήσαμε, προσθέσαμε ή αφαιρέσαμε κάποιους, χωρίς όμως να ξεφύγουμε από τον αρχικό «πυρήνα» των δεικτών. Αυτό βέβαια δεν απέρρεε από κάποια δική μας υποκειμενική κρίση, αλλά από τη βιβλιογραφία και από

αντίστοιχες μελέτες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες, με αντίστοιχη στοχοθεσία έρευνας. Και οι υποθέσεις εργασίας που κάναμε επαληθεύτηκαν.

Θέλετε να μας δώσετε ένα παράδειγμα, πώς οργανώθηκαν μεταξύ τους διαστάσεις και δείκτες; Ας πούμε, για τη διάσταση της κοινωνικοπολιτισμικής και ψυχολογικής προσαρμογής που μας ενδιαφέρει άμεσα, όπως καταλαβαίνετε.

Για αυτή τη διάσταση χρησιμοποιήσαμε πέντε συνθετικούς πυρηνικούς δείκτες και επτά απλούς δείκτες. Για παράδειγμα ο πρώτος δείκτης αναφέρεται στον πολιτισμικό προσανατολισμό, δηλαδή στον προσανατολισμό των μεταναστών στην κουλτούρα της χώρας προέλευσης ή της χώρας καταγωγής. Έτσι έχουμε δυο διαφορετικές κατευθύνσεις: έναν ελληνικό επιπολιτισμό και έναν εθνοτικό επιπολιτισμό (δηλ. της χώρας καταγωγής). Σε σχέση με αυτό παρατηρήσαμε ότι έχουν διπλό προσανατολισμό, εύρημα το οποίο είναι πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό ή αν θέλετε επιθυμητό με την έννοια ότι οι μετανάστες δεν αποκόπτονται ή δεν αναιρούν το δικό τους πολιτισμικό πρότυπο απλώς αποδέχονται και ένα άλλο.

Ακούσαμε κατά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων στην ημερίδα ότι συγκροτήσατε ένα είδος βαθμού θα λέγαμε της ένταξης που επιπλέον επιτρέπει συγκρίσεις, σωστά; Με άριστα το 100 λοιπόν, αν καταλάβαμε καλά, οι μετανάστες έχουν παρόμοια πρόσβαση στην αγορά εργασίας σε σχέση με τους ημεδαπούς. Δηλαδή, αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ανισότητες στον τομέα αυτό;

Πράγματι, προσπαθήσαμε, όπου βέβαια αυτό ήταν δυνατόν, η συγκριτική ομάδα να είναι αντίστοιχοι ημεδαποί. Στη διάσταση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας η ταύτιση μεταξύ των δύο ομάδων είναι 100%. Δεν βρήκαμε καμιά απόκλιση. Και οι δυο ομάδες έχουν την ίδια πρόσβαση στην αγορά εργασίας χωρίς κάποιο εμπόδιο. Φαίνεται επίσης ότι η τρέχουσα οικονομική κρίση μεταβάλλει και τα ποσοστά ανεργίας. Ενώ δηλαδή μέχρι το 2008 το ποσοστό των ανέργων μεταναστών είναι μικρότερο από το αντίστοιχο των ημεδαπών, τα πράγματα αλλάζουν και σταδιακά φθάνουμε να μην υπάρχουν διαφορές και μάλιστα το ποσοστό ανεργίας των μεταναστών να είναι υψηλότερο από αυτό των ημεδαπών. Επίσης, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας είναι χαμηλότερο στους μετανάστες σε σχέση με τους ημεδαπούς.

Όμως, και θα ήθελα να το τονίσω αυτό, υπάρχει ανομοιογένεια ως προς τις αμοιβές, όπως επίσης και στον δείκτη της ετεροαπασχόλησης. Παρατηρείται δηλαδή μεγάλη αναντιστοιχία μεταξύ της ειδίκευσης που έχουν και της δουλειάς που κάνουν σε σχέση με τους ημεδαπούς. Εκτιμήσαμε επίσης υποκειμενικούς δείκτες, δηλαδή πως οι ίδιοι οι μετανάστες αξιολογούν ζητήματα σχετικά με την αγορά εργασίας. Μέσα από τους δείκτες αυτούς διαπιστώνεται για παράδειγμα ότι 3 στους 10 θεωρούν πως κάνουν δουλειά κατώτερη των προσόντων τους, 1 στους 2 δηλώνει πως δέχτηκε χαμηλότερη αμοιβή γιατί βρήκε μια δουλειά που κανείς άλλος δεν ήθελε, 7 στους 10 δεν περιμένουν να βελτιωθεί η μισθολογική/επαγγελματική τους κατάσταση, 6 στους 10 θεωρούν πως η εργασία τους είναι προσωρινή, 4 στους 10 θεωρούν πως αν ήταν έλληνες θα είχαν καλύτερη αμοιβή στη δουλειά που κάνουν. Οι ίδιοι δηλαδή βλέπουν εθνοτική διάκριση. Επίσης, μόλις 1 στους 100 βρήκε δουλειά μέσω ΟΑΕΔ.

Τι θα γίνει παρακάτω με αυτό το υλικό; Θα δημοσιοποιηθεί; Αν κάποιος πχ. θέλει να το μελετήσει ή να κάνει διαφορετικού είδους ανάλυση;

Ήδη εργαζόμαστε προς αυτή την κατεύθυνση και σκοπός μας είναι να σχηματίσουμε ένα σώμα κειμένων που θα εκδοθεί σε δύο τόμους και θα περιέχει τα βασικότερα ευρήματα για να γίνει κτήμα όλων των ενδιαφερόμενων είτε είναι ειδικοί σε ζητήματα μετανάστευσης είτε στελέχη της διοίκησης. Αν και αυτό το εγχείρημά μας προκαλεί το καίριο, μεθοδολογικά, ερώτημα ποιες μεταβλητές συμπεριλαμβάνουμε και ποιές όχι. Το υλικό είναι πλούσιο και πολύ ενδιαφέρον, επειδή δεν έχει διενεργηθεί στο παρελθόν μια τέτοιου πλάτους και βάθους έρευνα ούτε σε εθνικό ούτε σε ευρωπαϊκό επίπεδο.